

MARTINEZ FERNANDEZ v. Hungary (№ 30814/22)

Обставини справи

Заявниця, Benitóné Martinez Fernandez, вже декілька років страждає деменцією. На момент подій вона проживала у своєму будинку, де за нею цілодобово доглядали оплачувана доглядальниця та члени родини.

Через погане самопочуття заявницю госпіталізували до токсикологічного відділення з підозрою на передозування. Незважаючи на те, що передозування не підтвердилося, через дезорієнтацію та збуджений стан її перевели до психіатричного відділення.

Під час огляду заявниця поводитися неприязно, співала, кричала, нібито вдарила фельдшера та розмовляла з лікарем надто «дружньо». Їй зробили ін'єкції антипсихотичних і седативних препаратів, після чого госпіталізували без її згоди. Заявниці поставили діагноз «деменція та органічний афективний розлад».

Її сина не повідомили про її госпіталізацію. У заявниці також відібрали телефон, тому вона не мала змоги з ним скontaktувати. Після того, як її син нарешті потрапив до лікарні, він пояснив лікарю, що дезорієнтація, збуджений стан та неприязна поведінка його матері з незнайомцями були проявами її деменції, але лікар відмовився виписувати заявницю й повідомив, що звернувся до суду для надання дозволу на її госпіталізацію.

Син заявниці отримав довіреність на представництво її інтересів в суді. Оскільки він не мав юридичної освіти, суд призначив опікуна ad litem з метою захисту її законних інтересів.

Суд визнав госпіталізацію заявниці обґрунтованою, оскільки, за висновком медичного експерта, вона демонструвала поведінку, що становила безпосередню загрозу для життя та здоров'я оточуючих. Суд також надав дозвіл на її лікування в примусовому порядку знову посиляючись на висновок експерта щодо того, що психічний стан заявниці на момент проведення судового засідання не змінився.

Заявниця подала апеляційну скаргу на рішення суду про її примусову госпіталізацію та лікування. Вона стверджувала, що її поведінка стала наслідком тривалого погіршення психічного здоров'я через деменцію, що не було надзвичайною ситуацією, яка вимагала надання невідкладної допомоги. Цей хронічний стан мав би краще підлягати цілодобовому догляду в її будинку, а не в незнайомому середовищі психіатричної лікарні. Заявниця також скаржилася на те, що вона не могла здійснювати свої процесуальні права під час судового засідання: по-перше, вона перебувала під сильним впливом седативних засобів, а по-друге, її представник не був повідомлений заздалегідь про проведення судового засідання, тому не міг підготуватися до нього, а опікун ad litem не захищав її інтереси.

Усі спроби заявниці оскаржити рішення суду виявилися безуспішними.

Оцінка Суду

ЄСПЛ спершу розглянув, чи було позбавлення волі заявниці забезпечено справедливою і належною процедурою, як того вимагає підпункт (е) пункту 1 статті 5 Конвенції. Щодо тверджень заявниці про те, що вона не мала можливості ефективно брати участь у провадженні в суді першої інстанції через неефективно надану їй правову допомогу й через призначені ліки, ЄСПЛ зазначає наступне.

Суд першої інстанції призначив для заявниці опікуна *ad litem*, чия функція полягала в захисті її інтересів у судовому процесі. Присутність уповноваженого представника заявниці (її сина) не звільняла опікуна від цієї відповідальності, оскільки зрештою суд не відсторонив опікуна від участі в провадженні саме тому, що уповноважений представник не мав достатнього юридичного досвіду для належного захисту інтересів заявниці.

Відповідаючи на скаргу заявниці стосовно бездіяльності опікуна *ad litem*, національні суди визнали, що в протоколі судового засідання вказано, що опікун поінформував заявницю про її права, однак немає жодної конкретики щодо того, коли та як це сталося. Заявниця стверджувала, що такого взагалі не відбулося, оскільки засідання не переривалося, аби надати їй можливість поговорити з опікуном. Навіть якщо припустити, що опікун поінформував заявницю та її сина про предмет провадження, у протоколі відсутня будь-яка інформація щодо обсягу наданих пояснень. З огляду на те, що саме засідання тривало лише 17 хвилин і включало виступ представників лікарні та експерта, а також допит заявниці, ЄСПЛ мав серйозні сумніви в тому, що опікун надав заявниці достатньо змістовну інформацію.

ЄСПЛ підкреслив, що функція представника має подвійний характер: не лише інформувати особу про її права та надавати їй поради щодо найкращого варіанту дій, але також з'ясовувати її побажання та отримувати від неї вказівки для ефективного захисту її позиції й забезпечення її інтересів протягом усього провадження.

Однак, згідно з твердженнями заявниці, які не були спростовані, опікун, всупереч вимогам статті 201 (5) Закону про охорону здоров'я, не відвідував її до проведення засідання. Крім того, у матеріалах справи немає жодних ознак того, що опікун ознайомився з ситуацією заявниці або з обставинами її госпіталізації до початку засідання, або що він вжив будь-яких заходів для захисту її прав. Він був присутній на судовому засіданні, але не зробив жодних заяв від імені заявниці. Наприкінці засідання він підтримав клопотання лікарні про примусову госпіталізацію вважаючи це необхідним для охорони її здоров'я.

ЄСПЛ зауважив, що така поведінка опікуна *ad litem* не є поодиноким випадком: і Уповноважений з основоположних прав Угорщини, і робоча група *Kúria* (Верховного Суду) зазначили, що неналежне виконання своїх обов'язків опікунами *ad litem* є системною проблемою. Результатом розслідування ними цього питання став висновок про те, що надто формалістичний порядок, якого дотримуються

призначені судом представники в подібних справах, не відповідає їхній законній меті та ролі.

ЄСПЛ підкреслив, що така поведінка також суперечить вимозі ефективного правового представництва, передбаченої Конвенцією. ЄСПЛ вже наголошував, що просте призначення адвоката, який не забезпечує надання реальної правової допомоги в провадженні, не відповідає вимогам «необхідної правової допомоги» за підпунктом (е) пункту 1 статті 5 Конвенції. Ефективне представництво в подібних справах вимагає змістовного спілкування між представником і особою, яку він представляє, а також ретельного нагляду з боку національних судів за діями такого представника.

Проте в цій справі такі вимоги не були дотримані. ЄСПЛ встановив, що опікун *ad litem* беззастережно підтримав клопотання лікарні, не спробувавши зрозуміти чи з'ясувати бажання заявниці. Це було серйозним недоліком її представництва, який національні суди не побачили й не намагалися виправити.

Окрім недоліків її представництва, стверджуване застосування седативних засобів до заявниці викликає подальші сумніви щодо того, чи забезпечили органи влади можливість її змістовної участі в судовому засіданні.

Попри те, що в протоколі судового засідання зазначено, що представник лікарні повідомив про лікування заявниці на початку засідання, він не вказав ні жодних подробиць щодо цього лікування, ні конкретних медикаментів, наданих заявниці до початку засідання або впливу такого лікування на її стан. Навіть якщо, відповідно до припущення Конституційного Суду, медичний експерт дійсно урахував медикаментозне лікування заявниці, немає жодних ознак того, що на будь-якому етапі провадження медичний експерт або ж інша особа пояснили суду, наскільки ці ліки вплинули на її здатність брати участь у засіданні.

ЄСПЛ усвідомлює, що основною метою терапії після госпіталізації пацієнта є усунення його або її поведінки, яка сприймається як безпосередньо небезпечна. Водночас якщо пацієнту під час або після госпіталізації введено транквілізатори, це може не лише запобігти можливості суду заслухати пацієнта особисто з метою належної оцінки його поточного психічного стану й поведінки, але й перешкоджати спілкуванню пацієнта зі своїм представником та активній участі в провадженні. Отже, питання про призначення ліків та їхнього впливу вимагає ретельного аналізу як з боку фахівців у галузі психічного здоров'я, так і з боку судів, однак у цій справі ЄСПЛ не вбачив доказів того, що це не було зроблено в цій справі.

Вищевикладені міркування дозволили ЄСПЛ дійти висновку, що національні органи влади не дотрималися процесуальних вимог, необхідних для примусової госпіталізації заявниці. Вони не забезпечили, аби провадження було законним і позбавленим ознак свавілля, як того вимагає підпункт (е) пункту 1 стаття 5 Конвенції.

Відповідно, ЄСПЛ встановив порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 27 травня 2025 року й набуло статусу остаточного 27 серпня 2025 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.